

ՍՈՒՍԱՆ

ԱՆՑՅԱԼԻ ԵԶԵՐԻՑ

13

«ՊԵՐԵՏԼՈՐ»-ի

891.99

Ղ-95

ՀԱՅԿԻՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԵՆ

Պրոկտորները բոլոր յերկրներն, միացնե

№ 13

ՊՐՈԼԵՏԱՐԻ

ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱԿԱՆ
ՄԱՍՍԱՅԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

891.99

ՍՈՒՍԱՆ

U-95

1009
39655

41018

ԱՆՑՅԱՆԻ ԵԶԵՐԻՑ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԵՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

1936

Գառ. խմբ.՝ Կ. ԱԶԲՈՑԱՆ
Թողարկել՝ Ս. ԴՈՎԼԱԹՅԱՆ

ԱՆՑՅԱԼԻ ԵԶԵՐԻՑ

Հուլիսի վերջերին եր: Արևը մայր եր մտնում: Վաս
ձեզույն բլուրների մեջ կորած գյուղը տարված եր
բերքահավաքի յեռուն աշխատանքներով: Կոլխոզը
վոտքի յեր հանել իր բոլոր ուժերը, վորպեսզի ժամկե
տից չուտ համարներ այդ տարվա առատ բերքը: Բրի-
գադները ցրվել էյին ընդարձակ դաշտերի գանաղան
անկյուններում ու լծվել խանդավառ աշխատանքի:

Հեռավոր բլրի միտներին փռված լայնածավալ հո-
ղերում գործում եր ՄՏկայանի հնձիչը, իսկ այստեղ՝
կալերում խրացուցիչ հանդիմանով անընդհատ պտտ-
վում եր կալսիչը:

Գետի պես հոսում եր կոլխոզային բերքը... և
պարկերը մեկը-մյուսի յետևից լցվելով, դարսվում
էյին իրար վրա, բարձրանում-բարձրանում...

Թունդ պոքծի վրա յեր և՛ կոլխոզի փոխադրող բրի-
գադը: Սայլապաններն շտապ-շտապ լծում էյին յեղ-
ները, կարգի բերում պարանները, սայլերի կողտիա-
տերը, յուղում սոնակները: Նրանք հաց էյին տանելու
բաղա՞ պետությանը հանձնելու համար: Կոլխոզը վո-
րոշել եր հենց առաջին կալից կատարել իր պարտքը:

Յերբ ուտելու պաշարեղենն էլ յեկավ, բրիգադի
Պետոն կարգադրեց.

— Ապա, տղերք ջան, քչե՛ք: Սենո, դու առաջ
ընկիր, յեղներդ փորձված են:

Սենոյի մտալի ծայրը թեթևակի կպավ յեղների
մեջքին... Յեվ սայլաչարքը շարժվեց գյուղի ծուռ ու
մուռ փողոցներով, վորը գնում միանում եր նորակա-
ռույց խճուղուն:

Նբանք վորոշել էյին զիչերով անցնել ճանապարհը, վորովհետեւ թե ազատ եր լինում և թե հով:

Կոլխոզնիկ սայլապաններից մի քանիսը նստել էյին սայլերին, իսկ մնացածները խմբված՝ դնում էյին սայլերի յետևից: Նբանք խոսում էյին, ծխում, կատակում:

★ ★ ★

Սայլաչարքն արդեն դուրս եր յեկել դյուղի սահմանից: Գիշերը թեև գնալով նստում եր, բայց այնքան ել մութ չեր. յերկնքին պլպլում էյին բազմահազար աստղեր: Հեռունեքում տեղ-տեղ նկատվում էյին սարերից ու ծերպերից կալած դյուղերի աղոտ ճրագները և լեռներում վառվող խարույկները, վորոնց շուրջը հովիվները սրվեռներն նման շարժվում էյին: Հազիվ լսելի էյին լինում քրդական մեղամաղճոտ մեղեդիները:

Գյուղերից յերբեմն լսվում եր շների հաջոց. ըսկըղբում խմբական, հետո՝ մեկ-մեկ և ապա լռում չըջակա խփվարում:

Քնած եր բնությունը:

Սայլաչարքն սկսել եր վերելքը: Գիշերային լռության մեջ սայլերից բարձրացող ճանչյունին միախառնվում էյին կոլխոզնիկ սայլապանների ուրախ յերգերն ու բարձրաձայն կատակները:

Գիշերը բավական խորացել եր, յերբ նբանք կտրեցին հսկայական վերելքը: Հոգնել էյին անխտիր բոլորը: Հոգնել էյին նաև յեղները: Սայլաչարքը կանգ առավ: Կոլխոզնիկները վորոշեցին հենց այդտեղ ել զիչերել: Նբանք յեղները բաց թողին, իսկ իրենք շինելները գցեցին գետին, ու վորը պառկած, վորը նստած պատրաստվեցին հանգստանալու: Շուտով մեկը մյուսի յետևից սկսեցին պեծին տալ նբանց ծխախոտները:

Սուլում եր զիչերային գեւոյուղը և դուրալի շոյում կոլխոզնիկների հոգնած դեմքերն ու որոր ասում զաչտերին, արոտներին ու լեռներին:

Լիալուսինը նոր եր դուրս յեկել հեռավոր լեռան յետևից և կարծես անտարբեր հայացքով նայում եր լուրջած բնությանը:

Կոլխոզնիկներից վաչ վոքի քունը չեր տանում: Սենոն վորտեղից-վորտեղ սկսեց ինչ-վոր մի հին յերգ մոմալ և հանկաճ նբա ձայնը հնչեց զիլ ու վոմեց սարահարթի ընդարձակ տարածության վրա՝

...«Յեմ իմ անդոր թեւերով աղատությունը դրկեցի...»

Այդ բառերը լսելիս, մի տեսակ սարսուռ անցավ բրդադիր Պետոյի մարմնով: Նբա մտքում իսկույն գծագրվեց վաղուց անցած մի դեպք, նա հիշեց այն զիչերը, յերբ առաջին անգամն եր լսում այդ յերգը:

Յերգի ծնած հուշերը պաշարեցին Պետոյի միտքը և անցած դեպքը դարձավ վառ դույներով մի հեքիաթ. Պետոն վճուց ընկերներին պատմել այդ դեպքի մանրամասները:

—Պատմի՛ր, պատմի՛ր, Պետո ջան, դեռ քնե՛լու շատ ժամանակ կա: Ուրախությամբ կլսենք,—այս ու այն կողմից վրա տվին սայլապանները:

Պետոն վառեց հանգած չիբուխը, աղահոբեք կուլ տվեց ծուխը և բեխերն ուղղելով ու ծուխը բերանից դուրս փչելով, սկսեց.

—Զինվորական ծառայությունը՝ ցարական տիրապետական այդ պարտականությունը, ամենախոր կերպով վիրավորել ու ստրկացրել եր իմ հոգին: Շատ մանրամասնություններ կան ու շատ զգվելի դեպքեր, սակայն մի յերկու դեպք, վորն ամենաստոր կերպով թույլ եյին տվել մեծամորները զինվորների նկատմամբ—ահա դրանցից եմ ուզում սկսել:

Քաղաքում էյի: Տոն որ եր: Մեղ թույլատրված էր մի քանի ժամով դուրս գալ փողոց, կամ տեսակ-

ցության դնալ մեր ունեցած ծանոթներին—աղբակալներին: Անցնում էյի մեծ հրապարակով: Տեսա քաղաքային այդու մուտքը դարդարված դուխողույն դրոշակներով ու կանաչով: Մոտեցա դռանը և կարդացի փակցված հայտարարութիւնը: Այդ ուր «մեծ դրոշակներ» եր լինելու: Արդեն լսվում եր յերաժշտության ձայնը: Շատ ցանկացա մի բոպե մտնել այդին ու տեսնել, թե ինչ է կատարվում այնտեղ: Հազիվ էյի մոտեցել տոմս վաճառող կնոջ սեղանին, յերբ վրա հասավ վոստիկանը, թեկոցս պինդ բռնեց ու մի կողմ քաշելով, ցույց տվեց մուտքի կողքին յեղած հայտարարութիւնը:

«ՄՈՒՏԲԸ ՇՆՆՐԻ ՅԵՎ ԶԻՆՎՈՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ԱՐԳԵԼՎԱԾ Ե»:

Խոսքերն անդոր են բացատրելու այն զդացումը, վորը համակեց իմ անչափ վերաւորված ինքնասիրութիւնը: Այնքան էյի վրդովվել, վոր ել չեմ հիշում, թե ինչ կերպ հասա դրանոց: Միայն գիտեմ այն, վոր բնկած թախտիս, լաց էյի լինում ջղայնութիւնից: Զահել հոգիս բմբոստացել եր, սակայն ի՞նչ կարող էյի անել... Ստիպված էյի լուել:

Ավելի վատթարացավ իմ դրութիւնը, յերբ մի քանի ուր հետո մեր Ֆելդֆելերը հայտնեց, վոր ինձ հրամայված է դնալ ծառա (դենչիկ) կապիտանի տանը:

Տնային ծանր և անսովոր աշխատանքները ձանձրալի էյին ինձ համար: Կապիտանի կինը վուշ մի գործ չէր անում, վորպեսզի ձեռները չփչանան: Զորս յերեսա ունէյին, վորոնցից մեկը դեռ ծծկեր եր: Յերեսներին նայող չկար, մեծանում էյին իրենց գլխի: Ամեն յերեկո ամուսինները դնում էյին ակումբ՝ յերեսներէ ամբողջ հոգսը թողնելով իմ վրին: Դե յեկ, այդ բոլորին կերակրի, հսկի, քնացրու—ուղղակի ուժասպառ էյի լինում, իսկ ամուսինները գիշերվածամբ 2-3-ին հազիվ էյին վերադառնում տուն: Յերե-

խաների լվացքն ել յես էյի անում, այն ել՝ մինչև ուշ գիշեր... Այնպես վոր հաճախ գիշերները գրեթե անքուն էյի լուսացնում. առավոտները դուխոս պտույտ եր գալիս հոգնածութիւնից: Դա դեռ բավական չէր, իսկույն սկսվում եր տան դործը. նախ՝ պարտաւոր էյի սենյակները հայելու նման փայլեցնել: Սանումը հրամայում եր բոբիկ վոտներով ու չորած սրբել հատակները. խողանակները կապում էյի վոտներիս տակ ու հետապառ վաղվղում սենյակից—սենյակ, վորպեսզի ավելի լավ փայլէյին... Մնկներս կապում, ներքնազգեստս բոլորովին պատռվում էյին: Իսկ յերբ պետք եր լինում դուրս գալ տնից (և դա պատահում եր հաճախ) ստիպված էյի չուտ—չուտ դնալ խոհանոց, հազնել բարձրաճիտ կոշիկներս, վորպեսզի քիչ հետո, տուն վերադառնալիս, դարձյալ հանեմ և բոբիկ վոտներով հետեմ սենյակների մաքրությանը:

Սանումը խիստ ու դաժան կերպով պատվիրել եր.

—Բո եդ կուպիտ ու կեղտոտ սապոնները ջղայնացնում են ինձ. տանը հանի ու ման արի բոբիկ, սուկոն կաների վրա...

Վայ թե հանկարծ վորոս սխարմամբ ընկներ հատակին—եւ հայհոյանք, եւ յերեսիս թքել, եւ անպատիվ խոսքեր եր, վոր տեղում եր գլխիս: Դա դեռ բավական չէր, վրա յեր հասնում և՛ կատաղած կապիտանը և այնպիսի ապտակներ՝ հոսցնում յերեսիս, վոր աչքերիցս կրակ եր թռչում... Այդպիսի բոպներին յես, արցունքն աչքերիս կանգնում էյի անհայտապես (Պետոն ուղղվեց ու ձեռքը տալամ վեպի ճակատը, բարե բրոնդ գլխովորի նման) և սպասում հրամանի: Իսկ նա բղավում եր.

—Տալա՛ր, ե՛ւ, անպետք դուղացին յերբեք մարդ չի դառնա:

—Ճիշտ այդպես է, վաչե վիսոկոռոդիյե,—պլտի պատասխանէյի յես:

— Կորի՛ր, մա՛րչ:

— Լսում եմ, վաշե վիսովոսովիցե... — ասում էյի ու վազում խոհանոց:

Պետոն ձեռքը ճակատից իջեցրեց ու տխրամած գեմքով շարունակեց.

— Գնում էյի սառնամանիքում կանդնում, վոր մրսեմ, հիվանդանամ ու միքիչ դրանց ձեռքից աղատվեմ, բայց չեմ աջողվում...

Պետոն լռեց: Լուռ էյին և ընկերները: Պետոն գլուխից հանեց կարմիր մեծ թաշկինակը և սրբեց հուլումից ճակատին ծլած քրտինքը:

Սալյապաններից մի քանիսը, վորոնք նույնպես ծառայել էյին ցարական բանակում, խորապես դուռն էյին Պետոյի կրած տանջանքները:

— Զինվորական ծառայությունս վերջացնելուց հետո, — շարունակեց Պետոն, — այլևս գյուղ չվերադարձա, վորովհետև տնից նամակ էյի ստացել, վոր մեր յեզները պարտքի տեղ տարել էյին, միակ կովը սատկել էր, ցանքն ու բերքը անաջող էր յեղել այդ տարի, իսկ հայրս ու մայրս մատնվել էյին քաղցածության: «Գնամ ինչ անեմ. դոնե մնամ քաղաքում, մի դործ կը ճարեմ ու կողնեմ ծնողներին» — մտածում էյի յես:

Յերկար վարդումներից հետո ինձ աջողվեց տեղավորվել բանտում՝ հսկիչի պաշտոնով: Բանտային վարչությունը վստահեց ինձ այդ ծառայությունը նկատի ունենալով իմ կատարած զինվորական ծառայությունը, Նշանակեցին ամսական 15 ուլուլի ուճիկ... Գրավիչ էր, չէ՞, մանավանդ խեղճ գյուղացու համար:

Սկզբում հսկիչի պաշտոնը — համազգեստ, ստրճանակ — ինձ թվաց դրավիչ, բայց շատ շուտով հիասթափվեցի: Եռտուլ աչքան ցավատանջ ու սրտաճմլիկ պատկերներ տեսա, վոր զղվեցի, նույնիսկ ատեցի վոչ միայն տիրող կարգերը, այլ և ինձ, իմ պաշտոնը:

Շրջապատս տաղտկալի յեր ու մոռալ:

Սալյապանները լուռ էյին. նրանք մեծ ուշադրություն դարձրեցին լուռ Պետոյին, յեվ յերբեմն խոր հոգեքաշում ու աստղերի թույլ լույսի տակ խորհրդավոր նայում իրար յերեսի:

— Դիչերապա՛հ հսկիչի պաշտոնն ինձ էյին հանձնել, իսկ դոների բանակները՝ մեկ ուրիշ հսկիչի, վորը ողւս էր: Նա յեւ ինձ նման կարիքից ստիպված էր մտել բանտային ծառայության: Հետո իմացա, վոր Սերբերից էր փախել կեղծ անցադրով:

Իմ պարտականությունն էր գիշերները հսկել քրեական հանցավորներին, իսկ քաղաքական հանցավորները այլ կորսուսներում էյին տեղավորված: Հսկում էյի, վոր չփախչեն, միմյանց չփրկվորեն, գիրք ու լրագիր չկարդան: Իսկ ինձ խստիվ արգելել էյին խոսել մեկն ու մեկի հետ, կամ պատասխանել նրանց հարցերին: Արգելված էր նաև բանտարկյալների մերձավորների այցելությունը, կամ նրանցից ուսելեղեն ստանալն ու բանտարկյալներին հանձնելը:

Սակայն ո՛վ էր համբերում. ինձ անչա՛փ հետաքրքրում էյին բանտարկյալները. նրանց անցյալը, բանտարկվելու պատճառը: Հաճախ դադանի մոտենում էյի մեկին — մյուսին, հարցնում հանցանքի պատճառը: Ռուս հսկիչն էլ նույնն էր անում. նա, վորպես նախկին «հանցադործ», շատ էր կարեկցում բանտարկյալներին:

Յես և ողւս հսկիչը դնալով ավելի մտերմացանք իրար ու դարձանք իրար սիրելի, անբաժան ընկերներ:

Այսպեղ Պետոն լռեց: Կարծես կտրվեց նրա մտքի թելը: Նա վատեց հանգած չիբուխը ու մի պահ մոտձելուց հետո շարունակեց:

— Հա, մենք մտերմացանք: Գաղտնապահ և ագնիվ մարդ էր եղ ողւսը: Մի որ մոտեցանք քաղաքական բանտարկյալների բաժնին: Յես նկատեցի մի շատ լավ կովկասեցու դեմք: Նոր էյին բերել: Բողոք ու վիշտ էր դժագրված նրա դեմքին: Իմ աչք հարցին,

Թե ինչու չե՞ ձերբարկւիլած, նա դուռը քաշ զցեց ու լռեց: Նրա լռութիւնն այնքան եր հուզել մեզ, վոր այլևս թույլ չտվինք մեզ մի նոր հարցով խմանալ նրա բանտարկութեան պատճառը:

Յես և ընկերս բանտարկյալների խմբից հեռացանք սխուր ռ ընկձված:

Մի ամսից ամեյ եր, ինչ ինձ ու ընկերոջս տեղափոխել եյին քաղաքական հանցավորների բաժանմունքը:

Գիշերվա ժամը 11-ը կլինեք: Միջանցքում վոչ վոք չկար: Ընկերս մոտեցալ ինձ շատ վրդովված և հայտնեց, վոր իր կեղծ անցադիրը վտանգված է. բանտային վարչութիւնը կասկածում է արդեն, վորովհետև անցադրում ալլադդի անուն և աղգանուն է գրւած, իսկ ինքը, բացի ուռեսերնից, այլ լեզվով վոչ մի խոսք չգիտէ: Միաժամանակ հայտնեց, վոր իմ դրութիւնն ել է վատ. նկատել են, վոր հաճախ եմ լինում բանտարկյալների մօտ, մանավանդ այն ուռս կարանափորի, վորի պատմութիւնն այնպէս գրավել եր իմ ուշադրութիւնը: Ընկերս վրդովված հեռացալ՝ ասելով, վոր կես ժամից դարձյալ կգա:

Սովորականի նման մոտեցա այն կամերային, ուր գտնվում եր ինձ հետաքրքրող կալանավորը: Թիկնեղ ու բարձրահասակ եր այդ մարդը, մաղերն ու մորուքն այնքան եյին յերկարել, վոր մի տեսակ խորհրդավոր տեսք եյին տվել նրան: Տարիքը շատ դժվար եր մորուքել: Դարձյալ շարունակում եր վոչ մի խոսք չասել իր մասին: Միայն յերեկոները, քնելուց առաջ, դնդնում եր, ա՛յ, Սենոյի քիչ առաջվա յերգած յերգը. «...Յեյ իմ անդոր թւերով ազատութիւն դրկեցի»... Առաջին անգամ յերբ լսեցի այդ բառերը, ինձ թվաց, թե մի նոր աշխարհ եմ ընկնում, ուր այլևս չկան քոյովի ու ըստրաժնիկի մարտկներ, ուր բացվում է մի նոր ու ազատ կյանք... Հա, դնդնում եր ու շուտ-շուտ մոտենում դռներ հարցնում, թե վո՞ր ժամն է: Նրան պա-

հում եյին առանձին ու շրթայակալ: Մեկ ասում եյին սոցիալիստ է, հետո տերրորիստ է, ինչ-վոր մեծավորի չե սպանել: Պատում եյին, վոր բանվոր է յեղել ինչ-վոր դործարանում: Պատուհան չուներ նրա կամեբան: Լուսը փոքր շողերով ներս եր սողում այն անցքից, վորտեղից ստանում եր ուտելիղն ու ծխախոտ: Կալանավորը դատապարտված եր մահապատժի: Այդ հանգամանքը հայտնի յեր նրան: Հենց այդ պատճառով արգելված եր մեզ՝ նրան հայտնել ժամանակի մասին: Իսկ նա այդ մշտական մթութեան մեջ չեր կարողանում վորոշել ժամանակը, տակալն լալ դիտեր, վոր մահապատժի դատապարտվածներին սովորաբար տանում են դիշերվա ժամը 3-ին: Յեյ իր մութ ու խոնավ կամերայում ջղայնացած անց ու դարձ եր անում խեղճը և ասէն դիշեր շուտ-շուտ մոտենում դռներ և ինձ հարցնում ժամը: Յես լալ եյի հասկանում նրա միտքը և շարունակ խարում եյի, թե ժամը 3-ն անց է, նա կարծես միամտվում եր և դնում-սրտելում իր չոր թախտին հանդստանալու:

Այդ օրն ել, յերբ կանոնաւ սպասում եյի ընկերոջս, կալանավորը մոտեցալ դռներ և այս անգամ, փոխանակ ժամը հարցնելու, նշան արալ, վոր դուռը բաց անեմ: Յես պարզ տեսնում եյի, թե վորպիսի խորը թախիժ ուտում եր նրա սիրտը և պարզ զգում եյի, թե այդ սև ու մուրյ պատերի մեջ ինչպիսի ցալ ու հոգեկան տանջանք է ապրում խեղճը: Լուրջ եր ու պատկանելի նրա մաղածածկ դեմքը: Նա դուռը բացելու մասին խնդրեց վոչ թե աղբոսական ձևով, այլ աշխիսի հմայիչ արտահայտութեամբ, վորը դժվար է անտեսել: Յես թեթև բաց արի դուռը, և նա խնդրեց, վոր մեղինեց մեկն ու մեկը դնա իմաց անի մորը դատաւճի մասին, ստալով, իհարկե, մոր հասցեն:

Ճշող եյին վայրկյանները: Մի ցուրտ սարսուռ անցալ մարմնովս, ինչպէս հայտնել մորը այդ ահալոր լուրը... Շուտով մոտեցալ և ընկերս, մի հանդուգն

միտքը ծագեց զլիսումս, և անմիջապես դիմեցի ընկերոջս.

— Բանալիները քո ձեռքին ե, մեր դրուժյունը վրտանդված ե, իսկ այս թշվառ կալանավորին ել մահ ե սպառնում... Սրի փախցնենք դրան ու մենք ել փախչենք, հեռանանք:

Յերկուսս ել մի պահ լռեցինք: Ընկերս պիշ-պիշ նայում եր աչքերին. ինձ թվում եր, թե կասկածում ե: Մի քանի վայրկյան մտածելուց հետո, պատասխանեց.

— Փախչենք: Բայց ապրուստի միջոց... Իսկ վոր բռնեն...

— Ի՞նչ վախկոտն ես, խո քաղցած չենք մեռնի, ի հարկե մի գործ կճարվի մեզ համար այս լայն աշխարհում:

Վորոշեցինք անսպասման իրադրոժեւ մեր մտադրությունը: Ընկերս խոստացավ բերել իր հին շորերն ու դիւարիկը, վորպեսզի հազցնենք այդ կալանավորին ու կարողանանք փախցնել նրան:

Հետեւյալ որն իմն եր գիշերապահի հերթը: Յերբ գիշերը բավական խորացել եր, դարձյալ լռեցի նույն յերդի մեղմ ձայնը... Կալանավորը յեկել կանգնել եր դռան յետեւ: Հարցրեց ժամը:

— 12-ն ե:

— Մորս հայտնեցի՞ր, ի՞նչ ասեց...

— Այո, այո... Բայց... վոչ, կարիք չկա մորդ աւելու... Դու, դու պատրաստ յեղիր... Ուղում ենք քեզ փախցնել...

Յես դռան անցքից պարզ նկատում էյի թե նա ինչպէս հուզվեց: Նա սովորականի նման չհեռացավ դռան յետեւից, նա յերկար նայեց ինձ, նայեց ու հեկեկող ձայնով մի ինչ վոր բան հարցրեց. յես ինքս ել հուզված եյի չափազանց... Այդ բոպէյին իմ աչքերի

ստղեւ պատկերացավ ցարական կարգերի անորինությունը, վոճիւրը, կրակը, արյունը, արցունքը... Ըմբոսառության մի ալիք չեւ բարձրացել իմ սրտում. ուզում էյի բռնել և վոչնչացնել բոլոր նրանց, վորոնք ծնւած էյին այդ չարչարանքն ու տառապանքը աշխատալոր մարդկության համար: Մի բոպե թվաց, վոր բանտի յերկաթյա մեծ դուռը բացվեց, ու ներս թափվեցին տանելու զոհին...

Հենց այդ պահին ընկերս իր հաղուստը ձեռին մոտեցավ: Այնքան հուզված էյի, վոր սկզբում չճանաչեցի, թե դա նա յե և մենակ նա... ուժերս հալաքեցի, զղաստացա: Մոտեցանք մեր բանտարկյալի դռանը: Շատ զոռւ թիկացրի. նա մոտեցավ: Ընկերս դուռը բացեց ու հանձնեց շորերը: Կալանավորը, առանց ձայն հանելու, հուզումը զսպելով, արագ-արագ հազնվեց, գլխին ծածկեց մեր տված հին դիւարիկը և իսկույն դուրս յեկավ իր զնդանից:

Միջանցքում ամայություն եր տիրում: Մի քանի բոպե կանդնեցինք վորպէս հսկիչներ և ապա անմիջապէս հեռացանք այդտեղից, անցանք մի քանի կորպուս և ապա՝ դեպի փողոց...

Դրսի պահանջան զինվորը լայլ դիտեր, վոր ժամը 12-ին փոխվում են հսկիչները, այնպէս վոր ուշադրություն անգամ չդարձրեց մեզ վրա: Շուտով մի քանի խոսք փոխանակեցինք և հասկացրինք միմյանց, վոր ամեն մեկս ընտրենք առանձին ճանապարհ և մոտակա անտառում հանդիպենք իրար: Իրարից բաժանվելիս, յես կալանավորին մի քիչ փող տվի, վորպեսզի անհրաժեշտ կարիքները հոգա, մինչև մեր միանալը:

★ ★ ★

Անտառը խիտ եր և հսկա: Մեզ թվում եր թե ամեն կողմից՝ ծառերի արանքներից պետք ե մեզ վրա հարձակվեն դադաններ, ալադակներ: Մեծ դժվարու-

Թշամբ մի քանի ուրից հետո մենք դառնալ իրար: Հացը
յերբեմն պատահամբ անցնող գյուղացիներէից ելինք
խնդրում: Նրանք մեզ թափառաշրջիկ աղքատների տեղ
եյին դնում: Մոռացա ասել, վոր յերբ հանդիպեցինք
կալանավորին անտառում, յես սկզբում չճանաչեցի նը-
րան, այնքան վոր փոխվել եր առանց միջուրէի: Այժմ
պարզ յերևում եյին նրա առնական դիմադները, լայն
ճակատը, դանդուր խիտ մազերը: Գունատ դեմքի մը-
կաններին մի աշխույժ ժպիտ եր յերևում: Աչքերը
խորն եյին ու գրաւիչ: Այժմ աբղեն կարելի յեր վո-
րոշել նրա տարիքը. նա կլինէր մոտ 40 տարեկան: Պարզից
նաե այն, վոր նա յեղել է բանվոր, մեխա-
նիկ: Անունը Ռուբեն եր: Հաճախ եր պատմութիւնը
նեք պատմում բանվորական գործադուլներէից, աղքատ-
տամբութիւններէից և գրաւում մեր ուշադրութիւնը:
Նա մի անգամ պատմեց նաե իր կենսադրութիւնը:

Ռուբենը փոքր հասակից ընկել եր քաղաք, յեղել
է սոցարանի նյութեր հաւաքող փոքրիկ աշակերտ,
միևնույն ժամանակ ձու ծախող. նա ձկների տակ
թաղցներով տեղափոխելիս է յեղել թուղցիկներ: Յերբ
դառել է 10-12 տարեկան, սկսել է կատարել ավելի
խոշոր և պատասխանատու գործեր. դիշերները փողոց-
ների պատերին հակադառնադարական պղակատներ է
փակցրել և այնպես ճարակորեն, վոր միշտ ել խուսա-
փել է վտտիկանների աչքերէից: 16 տարեկանին Ռու-
բենն արդեն գրաշար է դարձել և մտել բոլշեիկյան
կուսակցութեան շարքերը: Հենց այդ տարիքին ել նը-
րանց ընակարանը խուղարկելուց հետո նրան ձերբա-
կալել են: Այդ որվանից Ռուբենն իր կյանքն անց ե
կացրել մեծ մասամբ բանտերում և արտորակայնե-
րում: Բայց թե այս անգամ ինչու յե ձերբակալված
ու դատաւարտված մահվան-այդ մասին նա վիշինչ
չասեց:

Ռուբենն իր առորյա խոսակցութիւններէ ժամա-
նակ միշտ հուսադրում եր մեզ՝ գյուղացիներին, վոր

չուսով դառնալու յենք մեր դրութեան տերը. դյուղե-
րում ծախալվելու յե համատարած ուսում: Յերբ Ռու-
բենը բարձրանում եր ծառերի ճյուղերին հասած պը-
տուղներ քաղելու, ավելի յեր տրամադրվում և խո-
սում եր վառ հեռանկարներով, վոր այդ ընդարձակ
անտառները, հողերը, բոլորը մեզ են պատկանելու,
մեզ՝ աշխատավոր գյուղացիներին և հաճախ կրկնում
եր:

— Մոտ է հողագուրկ և ընչադուրկ մասսաների
հաղթանակը...

Մենք այդ կերպ ապրեցինք մոտ մի շաբաթ: Սա-
կայն ավելին չեր կարելի. մենք պետք է կորցնէինք
մեր հետքը: Անհրաժեշտ եր բաժանվել, թեև դա շատ
ծանր եր մեզ համար: Հարկավոր եր դործ, ապրուս-
տի միջոց ճարել:

Նրանք յերկուսով վորոշեցին դնալ հեռավոր մի
քաղաք ու վորպես բանվոր մտնել մի վորեւ գործարան,
իսկ յես վերադարձա դյուղ, ծերացած ու մաշված
ծնողներին մոտ:

Այստեղ ինչպես արդեն գիտեք, յես մի կերպ հա-
ղիվ ելի ճարում որվա չոր հացը՝ քատրակութիւն
անելով հարուստ գյուղացիների դռներ:

— Ղոչաղ ես, Պետո ջան, դոչաղ, — այս ու այն
կողմից ասես միաբերան գոչեցին կոխողներէն:

Շուտով նրանք փաթաթվեցին իրենց շինեյների
մեջ և մեկը-մյուսի յետեից փակեցին աչքերը:

Արեւը նոր եր սկսել բարձրանալ, յերբ կոխողի
սայլաշարքը հացի առատ բերքով ծանրաբեռնված՝ ա-
րագութեամբ իջնում եր լեռնադաշտից դեպի քաղաք:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0362971

ԳԻՆԸ
50
ԿՈՊ.

36.361
36-495

СУСАН

Из страниц прошлого

(На армянском языке)

ИЗД. ГАЗ. „ПРОЛЕТАР“

331.01
0-79